

Бурковська А. В.,
канд. екон. наук, доцент кафедри фінансів,
Банківської справи та страхування,
e-mail:-----

Малиновська І. О.,
магістр
Миколаївський національний аграрний університет,
м. Миколаїв, Україна,
e-mail: iramalinovskaya1995@gmail.com

СТАН РОЗВИТКУ АКТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

У статті розглянуто особливості та класифікація активних операцій, що здійснюють банківські установи країни. Проаналізовано у динаміці сучасний стан основних активних операцій. Визначено найбільш пріоритетні операції для юридичних та фізичних осіб та основні проблеми управління активами комерційних банків. Зазначені важливі аспекти ефективного управління активами, як необхідної умови фінансової стійкості банківських установ.

Ключові слова: активи; банківська установа, банківська система; кредитні операції; інвестиції; кредитний портфель; цінні папери; валютний курс; доларизація.

Постановка проблеми. Стабільна й активно функціонуюча система комерційних банків та спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів у поєднанні з ефективною, виваженою політикою центрального банку займає головне місце в економіці будь-якої країни. Провідна роль у цій системі належить комерційним банкам, які є тими економічними центрами, де починається і завершується ділове партнерство. Саме через комерційні банки здійснюються зв'язки між усіма учасниками господарських процесів, тому від їх діяльності вирішальною мірою залежить ефективність функціонування економіки в цілому.

Останнім часом кредитна система України зазнала суттєвих змін. Все більшого розвитку набуває діяльність незалежних комерційних банків та спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів, розширюються нетрадиційні сфери застосування банківського капіталу, відбувається постійний пошук шляхів підвищення ефективності обслуговування банківськими установами клієнтів [10].

Разом з тим недосконалість діючої системи кредитування і мобілізації ресурсів для активних операцій, недоліки у визначенні оптимальних умов і методів організації кредитних відносин, недосконалість методик оцінки банківських ризиків та управління ліквідністю і прибутковістю операцій банківських установ ускладнюють процес формування повноцінних ринкових засад у функціонуванні банківської системи України.

Зважаючи на важливість здійснення активних операцій в діяльності комерційних банків, існує необхідність подальшого наукового дослідження даної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку питань щодо розвитку активних операцій та управління банківськими активами зробили вітчизняні вчені економісти Азаренкова Г. М. [1], Бобрик М. М. [3], Буднік М. М. [5], Вовчак О. [6], Міщенко В. [7] та ін.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми. Нові проблеми управління активами комерційного банку, що викликані постійними змінами економічної ситуації в країні та світі, потребують своєчасної розробки та впровадження нових і удосконалення діючих механізмів здійснення активних операцій банківських установ, задля оптимальної трансформації банківських ресурсів у виробничі інвестиції української економіки. А отже, дана тема потребує подальших наукових досліджень.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження стану та класифікація активних операцій що здійснюють комерційні банки України, визначення аспектів ефективного управління активами як необхідної умови фінансової стійкості банківських установ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комерційні банки становлять основу кредитної системи, вони проводять різні фінансові операції. Комерційні банки приймають і розміщують грошові вклади, здійснюють розрахунки за дорученням клієнтів і їх касове обслуговування [3]. Банківські операції поділяються на пасивні, активні й комісійні, що включають посередницькі операції.

Активні операції банків полягають у діяльності, пов'язаній із розміщенням і використанням власного капіталу, залучених і позичених коштів для одержання прибутку при раціональному розподілі ризиків за окремими видами операцій і підтриманні ліквідності [1].

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» активними операціями називають кредитні та інші вкладення банківських ресурсів, з метою їх найефективнішого використання [8].

На думку Азаренкової Г. М. [1], основними активними операціями, що здійснюють банківські установи є:

- кредитні операції, у яких формується кредитний портфель банку;
- інвестиційні операції, створюють основу на формування інвестиційного портфеля;
- касові і розрахункові операції, є однією з основних видів послуг, які надають банківські установи своїм клієнтам;
- інші активні операції, пов’язані зі створенням відповідної інфраструктури, які забезпечують успішне виконання всіх банківських операцій.

Вовчак О. [6] акцентує свою увагу на таких активних операціях:

- позичкові операції, зазвичай, приносять банківським установам основну частину їхніх доходів. У макроекономічному масштабі значення операцій у тому, що з допомогою них банківські установи перетворюють тимчасово непрацюючі грошові кошти у чинні, стимулюючи процеси виробництва, обігу і споживання;
- інвестиційні операції, у процесі їх здійснення банківська установа виступає як інвестор, вкладаючи ресурси в цінні папери або набуваючи права за спільною господарською діяльністю;
- інші активні операції, різноманітні формою, що приносять банківським установам прибуток. Іншими активними операціями є: операції з іноземною валю-

тою і дорогоцінними металами, трастові, агентські, товарні та інші.

Автори Бобрик М. [3] та Хорошенко І. [10] у своїх наукових працях поділяють активні операції у банківські інвестиції, надання позичок, облік (купівля) комерційних векселів і фондові операції.

Зважаючи на це, можна зробити висновок, що основними видами активних операцій комерційних банків є:

- кредитні операції, пов’язані з наданням кредитів різних форм і видів юридичним особам (у т. ч. банківським установам), фізичним особам;
- інвестиційні операції з вкладення банківських ресурсів у цінні папери (акції, державні та корпоративні облигації) на тривалий строк;
- фондові операції з купівлі-продажу цінних паперів;
- валютні операції з купівлі-продажу іноземної валюти на внутрішньому та міжнародному валютних ринках;
- операції, пов’язані з платежами клієнтів;
- касові операції з приймання і видавання готівки;
- депозитні операції з розміщення тимчасово вільних ресурсів банківських установ в депозити в НБУ та в інших комерційних банках;
- операції з придбання основних засобів, матеріальних та нематеріальних активів.

Загальну характеристику активних операцій комерційних банків України наведено на рисунку 1.

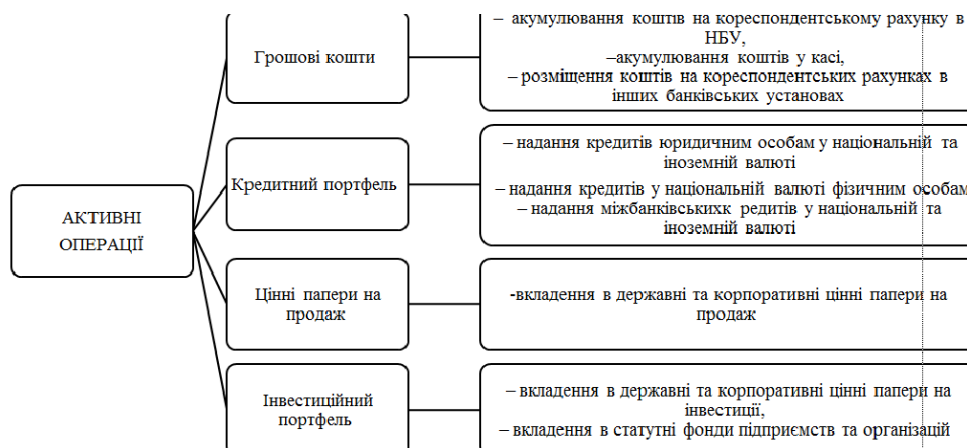


Рис. 1. Активні операції комерційного банку

Джерело: побудовано автором на основі даних [8].

Динаміку основних складових активів банківської системи України (БСУ) представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка основних активів банківської системи України, млрд грн

Назва показника	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Чисті активи	1 278,10	1 316,85	1 256,39	1 256,30
Кредитний портфель	911,40	1 006,36	965,09	1 005,92
Вкладення в цінні папери	138,29	168,93	198,84	332,27
в т. ч. облигації внутрішньої державної позики	81,05	93,43	81,58	255,47

Високоліквідні активи	152,90	155,64	191,26	199,50
Офіційний валютний курс USD/UAH, грн	7,99	15,77	24,00	27,19
Середня відсоткова ставка за кредитами в національній валюті, %	17,20	18,80	21,47	17,10
Середня відсоткова ставка за кредитами в іноземній валюті, %	8,20	8,30	6,88	8,20

Джерело: побудовано автором на основі даних [2].

Станом на початок 2017 р., банківська система України продовжує характеризуватись невисокою активністю кредитних установ. Основними факторами, що ускладнюють процес здійснення кредитування, виступає високий рівень невизначеності щодо подальшого економічного розвитку та обмежене коло надійних позичальників.

Згідно зі статистичними даними Національного банку України, протягом 2016 р. середня відсоткова ставка за кредитами в національній валюті знизилася до 17,70 % (з 21,47 % станом на 01.2016 р.). Для кредитів в іноземній валюті на початок 2017 р. аналогічний показник, навпаки, підвищився до 8,20 % (з 6,88 % станом на 01.2016 р.). Також спостерігається тенденція до зниження вартості залучення коштів на вкладні рахунки. За 2016 р. середня відсоткова ставка за депозитами в національній валюті складала 10,5 % (10,2 % для короткострокових вкладів та 17,9 % для

довгострокових), в іноземній валюті – 5,2 % (4,8 % для короткострокових та 6,2 % для довгострокових вкладів). На початку року аналогічні показники дорівнювали 12,1 % та 7,8 % відповідно [9].

Щодо клієнтського кредитного портфелю, то протягом 2016 р. його обсяг не істотно, але скоротився на 3,85 млрд грн, що становить 0,4 % від обсягу 2015 р. Таке зменшення показника обсягу кредитного портфелю по банківській системі країни було спричинене зменшенням протягом року суми кредитів, наданих фізичним особам. Серед кредитів, що були надані банківськими установами, обсяг кредитів фізичним особам скоротився до 847,09 млрд грн (на 10,43 % у порівнянні з 2015 р.). Обсяг кредитів, що були надані юридичним особам навпаки збільшився на 1,98 %, та становив 157,39 млрд грн.

Обсяг кредитів, що були надані банківськими установами у 2016 р. представлений на рис. 2.

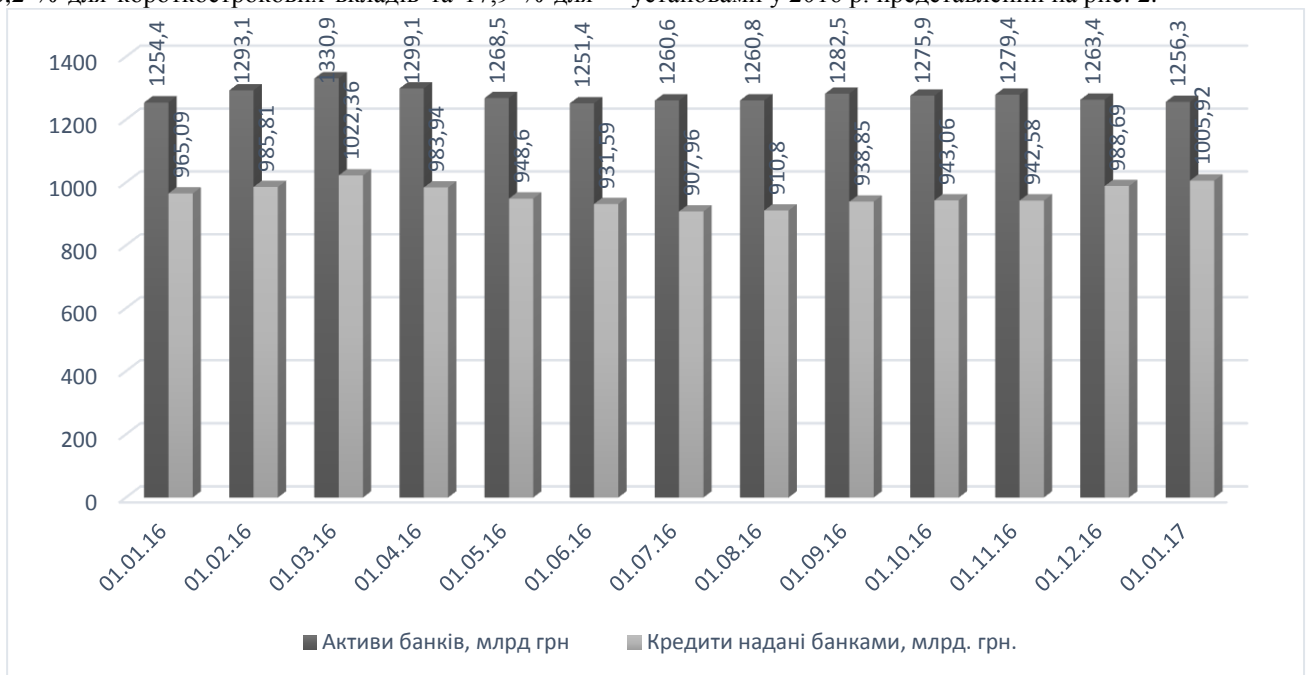


Рис. 2. Обсяг наданих банківськими установами кредитів за 2016 р.

Джерело: побудовано автором на основі даних [2].

Для того, щоб надати повну характеристику стану кредитного портфелю банківської системи України, необхідно звернути увагу на курсові різниці, що у даній ситуації виступають вагомим чинником коливання обсягу кредитного портфелю банківських установ у 2016 р. Це спричинене тим, що близько полови-

ни виданих кредитів банківськими установами номіновані у іноземній валюті (станом на 01.17р. – 52 %) [2].

Кредитний портфель клієнтів в залежності від позичальників та рівень доларизації наданих банківськими установами кредитів представлено на рис. 3.

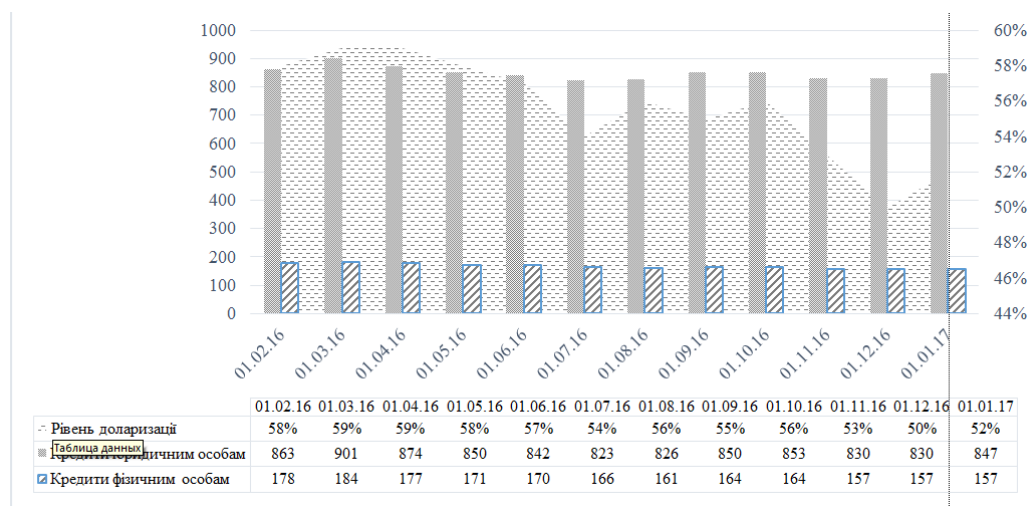


Рис. 3. Клієнтський кредитний портфель в розрізі позичальників та рівень доларизації кредитів, млрд грн, %

Джерело: побудовано автором на основі даних [2].

Щодо інвестиційних операцій, то наразі це одна з важливих форм вкладень коштів. Під інвестиціями прийнято розуміти використання коштів з метою отримання доходу і нарощування капіталу. Зацікавленість комерційних банків у здійсненні інвестиційних операцій пов'язана, насамперед, із тим, що попит на позики не завжди може бути адекватним наявному у банківській установі капіталу. Не маючи можливості розмістити відповідні кошти у позики, комерційні банки вкладають їх у інші види активів, що можуть забезпечити належний рівень прибутковості [6]. Тому активні операції банківської установи не обмежуються лише кредитуванням, а включають також інвестиційну діяльність щодо розміщення коштів у цінні папери.

Вимоги щодо дохідності інвестицій, як правило, вищі, ніж вимоги до дохідності позичкових операцій банківської установи. Це пов'язано, насамперед, із строками вкладень коштів, оскільки цінні папери купуються банківською установою здебільшого на триваліші строки, ніж ті, на які видаються кредити. У цьому випадку вищі доходи за цінними паперами є платою за додатковий ризик тривалого вкладення капіталів. Це, безумовно, не означає, що банківські установи не можуть реалізувати цінні папери на вторинному ринку у випадку необхідності, але тоді рівень доходу, що може бути отриманий банківською установою значно знижується.

Високий рівень дохідності цінних паперів вступає у певне протиріччя з безпекою вкладення капіталів, тобто невразливістю інвестицій щодо потрясінь на ринку капіталів і стабільністю в отриманні доходу [10].

Необхідною при здійсненні інвестиційної діяльності є забезпечення належного рівня ліквідності вкладених коштів, яка вказує на можливість порівняно швидко і без втрат перетворити придбані інвесторами цінні папери на безпосередні платіжні засоби. Реалізація даного завдання є важливою для комерційних банків, ліквідність яких – одна з найважливіших умов нормального функціонування [3].

У міжнародній банківській діяльності на придбання цінних паперів банківські установи спрямовують значну частину коштів, за оцінками фахівців – від 1/5 до 1/3 грошових ресурсів. В українських банківських установах питома вага портфеля цінних паперів у сукупних активах значно нижча і становить лише 5–10 % [9].

За підсумком 2016 р. портфель цінних паперів банківської системи України збільшився на 64,9 % і станом на 01.01.2017 р. відповідав 332,27 млрд грн. Обсяг ОВДП у власності банківських установ протягом 2016 р. збільшився на 77,1 % до 312,47 млрд грн. Важливо зауважити, що за цей же період обсяг ОВДП у портфелі Національного банку України зазнав скорочення до 7,99 млрд грн. (-2,1 %). Зазначимо, що великі державні банки є фактично єдиними покупцями ОВДП на внутрішньому ринку, адже інші комерційні банки мають законодавчо обмежені можливості щодо придбання іноземної валюти. Привабливість ОВДП для комерційних банків як і раніше обумовлена переважно можливістю отримувати кредити рефінансування від НБУ та залучати кошти на міжбанківському ринку під їх заставу [2].

Фінансові результати діяльності банківських установ України з інвестиціями представлено у таблиці 2.

Таблиця 2

Основні фінансові результати діяльності банківських установ України з цінними паперами та іншими інвестиціями, млн грн

	Цінні папери в портфелі банківських установ на продаж	Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банківських установ на продаж	Цінні папери в портфелі банківських установ до погашення	Резерви під знецінення цінних паперів у портфелі банківських установ до погашення	Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	Інвестиційна нерухомість
Банківські установи з державною часткою	197 608 541	-5 491 667	17 941 574	-753	432 415	2 736 676
Банківські установи іноземних банківських груп	23 745 202	-370 037	5 857 121	0	403 605	8 961 379
Банківські установи з приватним капіталом	12 998 410	-187 949	7 461 859	-7 522	51 372	3 232 373
Усього	234 352 153	-6 049 653	31 260 554	-8 274	887 392	14 930 428

Джерело: побудовано автором на основі даних [9].

Отже, найбільшу частку у інвестиційній сфері належить банківським установам з державною часткою, до них належить АТ «Укресімбанк», АТ «ОЩАД-БАНК», ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК» та АБ «УКРГАЗ-БАНК». Серед банківських установ з іноземним капіталом, в інвестиційній сфері працюють ПАТ «Промінвестбанк», ПАТ «КРЕДОБАНК», АТ «УкрСиббанк». До банківських установ с приватним капіталом, що мають істотну частку цінних паперів в портфелі можна віднести АТ «ТАСКОМБАНК» та ПАТ «ПУМБ», проте їх частка в загальному обсязі незначна. Основним завданням ринку цінних паперів виступає мобілізація та інвестування фінансових ресурсів у найбільш привабливі з точки зору ринкової ефективності види підприємницької діяльності.

У зв'язку з кризовими явищами в економіці України в банківському секторі все частіше спостерігається неповернених великих обсягів кредитів, які зменшують банківські активи, нестійка кон'юнктура ринку та недостатність капіталу, що роблять проблематичним фінансування серйозних і довгострокових проектів у виробничій сфері. Саме за цих умов діяльність банківської установи на фондовому ринку стає все більш перспективною [6].

Зазначені процеси вимагають розроблення адекватних методів управління банківським портфелем активів з урахуванням не лише їхньої доходності, а й відповідного рівня ризиковості. У всьому світі рівень ефективності управління активами розглядається як один з найважливіших чинників підвищення стабільності, надійності, ліквідності та прибутковості діяльності.

Реструктуризація проблемних позик на сучасному етапі розвитку банківської системи є універсальним і найбільш доступним для комерційних банків інструментом управління проблемною заборгованістю.

Корпоративне бачення і місія банківської установи, стратегії формування та управління портфелем активів банківських установ України завжди індивідуальні, тобто це те, що відрізняє дану банківську установу від інших та наділяє її специфічними рисами, напрямом діяльності та визначає шлях розвитку [5].

Успішне планування портфеля активів потребує наявності інституціонального механізму планування для розроблення, координації й відстеження виконання плану. Функція планування містить у собі відповідальність за розроблення завдань банківської установи, за передання основних умов і вимог плану у відділи, організацію керівництва процесом оцінювання планів, розроблення прогнозів балансових звітів і доходів та координацію планування на випадок надзвичайних обставин. На жаль, українські банківські установи використовували досвід планування залежно від досягнутого, що, як показує практика, призводить до падіння прибутку.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Комерційні банки виконують посередницьку функцію на фінансовому ринку України. Однак недосконалість діючої системи кредитування і мобілізації ресурсів для їх доходного інвестування, недоліки у визначенні оптимальних умов і методів організації кредитних відносин, недосконалість методик оцінки банківських ризиків та управління ліквідністю і при-

бутковістю операцій банківських установ, утруднюють процес формування повноцінних ринкових засад у функціонування банківської системи України.

Отримані результати вивчення теоретичних основ і діючої практики виконання активних операцій комерційними банками дозволяють зробити висновок, що активні операції складають істотну частину банківських операцій і в діяльності банківських установ мають одне з первинних значень, оскільки є операціями, що формують доходи банківської установи. Структура і якість активів значною мірою визначають ліквідність і платоспроможність банківської установи, а отже, його надійність.

В ході проведеного дослідження було виявлено досить низький рівень інвестиційних операцій банківських установ порівняно з кредитною діяльністю, що пояснюється недосконалістю внутрішнього фондового ринку, а саме: низька ліквідність та капіталізація, масштабний дефіцит внутрішніх грошових ресурсів для інвестицій, низька частка біржового сегменту ринку, недостатнє законодавче регулювання ціноутворення. Все це є прямим відображенням посткризового періоду, який наразі переживає український фондовий ринок.

Список використаних джерел

1. Азаренкова Г. М. Управління фінансовими ресурсами банку: монографія / Г. М. Азаренкова, І. І. Біломістна, В. Г. Со словський. – Київ : УБС НБУ, 2012. – 179 с
2. Аналітичний огляд банківської системи України [Електронний ресурс] / Національне рейтингове агентство «Рюрік» // – К. : Режим доступу : http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_1_kv_2016.pdf.
3. Бобрик М. М. Финансовая устойчивость коммерческого банка / М. М. Бобрик // Банковское дело. – № 8. – 2011. – С. 32–35.
4. Болдова А. А. Інвестиційна діяльність банків України / А. А. Болдова, Г. І. Романова // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – № 1. – 2013. – С. 6–13.
5. Буднік М. М. Финансовый рынок: навч. посібник / М. М. Буднік, Л. С. Мартюшева, Н. В. Сабліна. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – С. 334.
6. Вовчак О. Причини та наслідки впливу світової фінансової кризи на розвиток банківського та реального секторів економіки України / О. Вовчак, Н. Поляк // Вісник НБУ. – 2009. – № 8. – С. 22–27.
7. Міщенко В. Реструктуризація кредитів в умовах кризи: світовий досвід і можливості застосування в Україні / В. Міщенко, В. Крилова, М. Ніконова // Вісник НБУ. – 2015. – № 5. – С. 12–17.
8. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
9. Финансова звітність банків України [Електронний ресурс] / Національний банк України // – К. : Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.
10. Хорошенко І. І. Сучасна проблематика здійснення активних операцій комерційними банками в Україні / І. І. Хорошенко // Буковинський державний фінансово-економічний університет. – 2014. – С. 38–42.

*А. В. Бурковская,
И. О. Малиновская,*

Николаевский национальный аграрный университет, г. Николаев, Украина

СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ АКТИВНЫХ ОПЕРАЦИЙ В БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЕ УКРАИНЫ

В статье рассмотрены особенности и классификация активных операций, осуществляющих банковские учреждения страны. Проанализированы в динамике современное состояние основных активных операций. Определены наиболее приоритетные операции для юридических и физических лиц и основные проблемы управления активами коммерческих банков. Указанные важные аспекты эффективного управления активами, как необходимого условия финансовой устойчивости банковских учреждений.

Ключевые слова: активы; банковское учреждение; банковская система; кредитные операции; инвестиции; кредитный портфель; ценные бумаги; валютный курс; долларизация.

*A. V. Burkovska,
I. O. Malinowska,*

Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, Ukraine

STATE OF DEVELOPMENT OF ACTIVE OPERATIONS IN THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

The article deals with the features and classification of active operations carried out by banking institutions of the country. The current state of the main active operations is analyzed in dynamics. The most priority operations for legal entities and individuals and the main problems of asset management of commercial banks were determined. The mentioned important aspects of effective asset management as a necessary condition for financial stability of banking institutions.

Key words: assets; banking institution; banking system; credit operations; investments; loan portfolio; securities; exchange rate; dollarization.

Рецензенти: *Великий Ю. В.*, д-р екон. наук, професор;
Якубовський С. О., д-р екон. наук, професор.

© Бурковська А. В., Малиновська І. О., 2017

Дата надходження статті до редколегії 5.09.2017